

Czeglédi Alexandra

GOMBAFONALLAL SZÓTT ESSZÉK AZ ÉRTÉKMENTŐ FELHALMOZÁSRÓL*

* Anna Lowenhaupt Tsing: *The Mushroom at the End of the World* (Princeton University Press, 2015)

GOMBABIZNISZ A FÉLPERIFÉRIÁN

Kollégáim érdeklődve kérdezik, hogy milyen az élet az északkelet-magyarországi falvakban, olykor Miskolcra kérdeznak, a környékről, ahol felnőttem. Gondoltam, semmi különös nem történik arrafelé, legalábbis nem említést érdemlő események. Ilyenkor magam elé képezem a borsodi kistalvak elvándorlás okozta ürességét, ahová a félperifériás kapitalizmus karja alig ér el. A helyi termelőkön, az országos hálózatban operáló gyógynövénybizniszen kívül semmi érdekes nem jutott eszembe Miskolc vonzáskörzetéről, egészen addig, amíg nem telekocsiztam Budapestre egy helyi vállalkozóval. Épp Ausztriába tartott síelni Miskolcra. Én voltam az egyik autómegosztó hálózaton jelentkezett utasa, egy Magyarországon tanuló szír doktorandusz mellett.

Megtudtam, hogy sokat utazik és kirándul a Bükkben, szereti az angol söröket, és a helyben termő gombákról óráig tudna mesélni. A helyi gombaexport egyik kulcsembere Miskolcon. A gombaszállítás szakértője, és hűtőgépeket szerel. Ugyanis így tartják frissen a gombákat, amikor Ausztriáig, Németországig utaztatják. Ő maga ritkán gombászik, nincs ideje az erdőben bolyongani. Főként helyi romáktól vásárol fel tinórut, laskagombát és erdei csiperkét. Azt mondta, szeret a romákkal együtt dolgozni. Szerinte van hozzá szemük és türelmük, és mivel úgysem akarnak rendes foglalkoztatásban dolgozni, a gombagyűjtés jól fizető lehetőség a helyiek számára. Saját autójával, családtagokkal közösen járnak az erdőket és gyűjtik a gombákat. Előfordul, hogy a romák gombával megpakolt Zsiguliját elemilámpával kell átvilágítani, hogy ellenőrizze a nyersanyag minőségét. Ha frissnek találja a gombákat, készpénzben, helyben fizeti ki a gombászokat. „Így mindenki jól jár!” – tette hozzá. A roma családok visszatérő üzlettársai, akikkel meglehetősen jó kapcsolatot ápol. Elmondta, tudja, hogyan kommunikáljon velük. A helyben beágyazott kapcsolatai nélkül a gombabiznisz nem működne.

Ezek csak foszlányok az útítársam monológjából, amiben röviden felvázolta, a sofőri és hűtőszakértői tudása hogyan tette lehetővé, hogy Miskolcon és környékén az egyik leghatékonyabban működő gombaexport-láncot menedzselje. Erre én lelkesen, Anna Tsing könyvét rejtegetve a hátizsákomban, csak annyit tudtam neki mondani, hogy engem is érdekelnek a gombák. Éppen a Japán és Oregon állam között zajló gombakereskedelemtől és a természetben megtalálható nyersforrások értékmentő felhalmozásáról kezdtem el olvasni. Az utóbbiról nem is tudtam volna mesélni, mert a férfi közbevágott, amikor meghallotta, hogy szeretnék többet tudni a gombákról. Őva intett attól, hogy csatlakozzak a Miskolc környéki gombapiachoz. Szerinte nem olyan egyszerű, mint amilyennek látszik. Még

akkor sem, ha egy erdei faluban nőttem fel. „Kitartást és emberek koordinálását igényli ez a munka” – mondta. Azt hiszem, egy pillanatra potenciális versenytársnak tartott. Féltette a kiépített és feltehetően jól működő ellátási láncot, amivel az osztrák és német gombapiacot táplálja. Azt is elmondta, hogy a tavalyi szezon mindenkinek nehéz volt, mivel az erdők nem jutottak megfelelő mennyiségű csapadékhoz. A szárazságban nem nőtt elég gomba, pedig a németek nagyon várták a friss árut.

A gombáról való beszélgetés segített, hogy reflektáljak az elfogult, leegyszerűsített elképzeléseimre, amit a borsodi vidéki és erdőközei életéről gondolok. Meglepődve hallgattam, hogyan sodródnak a borsodi romák munkája által a bükki gombák a globális tőke körforgásába. A nemzeti park erdészei nem tudnak szabályalkotó autoritásként mindenhol jelen lenni. A rőzsegűjtés, illegális fakitermelés és a korlátlan mennyiségű gombaszedés gyakorlatai mindennapos jelenségek. Sok esetben a helyiek megélhetése múlik az erdő erőforrásain, amelyek illegális kiaknázása felett az erdészek olykor szemet hunynak. Az autóban zajló rövid beszélgetés Jason W. Moore (2016) olcsó természet koncepciójára emlékeztetett. Olcsó, könnyen megkaparintható erőforrások, amelyek nincsenek magántulajdonban, köztulajdonban lehetnek, esetleg nem szükséges vagy nem kikényszeríthető a védelmük. Például a hóvirág a Bükki Nemzeti Park oltalma alatt áll, de Miskolcon a Marx téri piac sarkán roma asszonyok csokorszámba árulják a gombaárus bácsi mellett. Persze a hóvirágra nincs olyan kereslet, mint a frissen előbújt ízletes tavaszi gombára.

A Bükk lábánál felvásárolt gomba centrumországokba való szállítása még egy rövid autós monológ után is sok mindenről árulkodik: a kisvállalkozó sikeréről, kapcsolatairól, a helyi vállalkozók versenyszelleméről, a periférikus bizonytalanságról, az állandó foglalkoztatottság hiányáról, a romákat érintő előítéletekről és a természet kapitalista meglopásáról. Tsing nyomán ilyen kulcsszavak mentén gondolkodnék a kelet-magyarországi tőkefelhalmozásról, pontosabban szólva az értékméntésről, amire a Bükkből kikerült gombák áruvá tételével kerül sor. A prekariátus és az olcsón meglopható természet globális kategóriák, amelyeket Tsing könyve esszészerűen, a történelmileg formált, helyben beágyazott és folyamatosan változó gyakorlatokat értelmezve jár körbe. Továbbá a gomba piaci értékesítése, bizonyos ellátási láncban való mozgása felvázolja, milyen módon használja a globális politikai gazdaság logikája a tőke által ellenőrzött (gyárak) és a tőkés termeléstől függetlenül változó (erdők) szférákat.

A tőkemozgás kizárólag negatív, kizsákmányoló aspektusát hangsúlyozó marxista koncepciókkal, mint Jason W. Moore (2016) eltulajdonítás általi felhalmozásával (*accumulation by appropriation*) és David Harvey ([2004] 2009) kismémmizés általi felhalmozásával szemben Tsing a tőkemozgást egy árnyaltabb, antropológiaibb pozícióból vizsgálja. Tsing (2015: 63) azt vallja, hogy a gombaexport esetében a tőkés rend az ellenőrzött tőkés termeléstől távol eső, az elhagyatott, szinte világvégi vidékeken található erőforrásokat zsákmányolja ki.

Azonban a kitermelt tőkés értéktöbblet mellett túlélésért küzdő közösségek, baráti és üzleti kapcsolatok is formálódnak. Tsing rámutat, hogy a periférikus létbizonytalanság a tőkés termelésbe becsatornázott gombakereskedelem útján túlélhető. Az oregoni erdők mélyén szabadságként megélt gombakeresés ellentmond a kizsákmányolás és kisemmizés marxista narratívájának.

Nem tudom, a borsodi romák hogyan élik meg az éjszakai gombászást, és mit gondolhatnak a miskolci vállalkozókról. Azt sem tudom, hogy a Bükki Nemzeti Park erdőszélei hogyan értelmezik ezt az üzleti kapcsolatot. Tsing nem írt a kelet-európai gomba export-import hálózatokról, azonban könyve megmutatja, hogy miért érdemes a félperifériára kiszervezett ellátási láncokat közelebbről szemlélni: a helytörténeti és természeti folyamatok együttesen átrajzolják a periférikus viszonyokat. Tehát érdemes lehet Tsinghez csatlakozni a globális gombászásban, és kelet-európai pozícióból vizsgálni a tőkefelhalmozás ritmusait és a túlélés lehetőségét a bükki gombák értékesítésének esetén keresztül.

HIBÁZTAK, DE A GOMBA MÉGIS MEGJELENT¹

Anna Tsing 2004 és 2011 között kutatta a Japánban komoly népszerűségnek és piaci keresletnek örvendő fenyőgombát, a macutakét az Egyesült Államokban, Japánban, Kanadában, Kínában, Finnországban, Dániában, Svédországban és Törökországban. A *Mushroom at the End of the World* a nemzetközi *Matsutake Worlds* kutatócsoport közösségi projektjének eredménye. Gombaszakértőket, macutake-imádókat (*Matsiman*), önképzett gombászokat, antropológusokat, közgazdászokat, mérnököket, erdőgazdákat és földműveseket ismerhetünk meg Tsing könyvében, akik a szerző kutatópartnerei, oktatói és barátai, de semmiképpen sem az antropológus interjúalanyai. Maga a könyv is alátámasztja, hogy ebben a tudástermelő projektben a macutake a közösségteremtő, közvetítő entitás, tehát nem csak a tőke által kisajátított árucikk.

Tsing könyve nem kizárólag a macutake gombáról szól egy elképzelt világ végén, a Föld halálnapjához közelítve – ahogyan azt a könyv címe sugallja. Még kevésbé helyezhető ez az antropológiai esszékötet egy apokaliptikus tér-idő mezőbe, ahol az ökológiai és gazdasági válság tragikus összetettségét tétlenül várjuk. A klímaváltozás diskurzusain átszűrődő világvégét jobb híján sci-fi jelentésként éljük meg. Passzív szemlélőként vetítjük magunk elé az elképzelhetetlent, amikor az ember és más élőlények földi léte, valamint azok lehetséges

1 Tsing a 14. fejezetben ír az oregoni ipari erdő elhagyatott, romos állapotáról, ahol az emberi beavatkozás nagy léptékkel zajlott az elmúlt évtizedekben. „*Mistakes were made... but mushrooms popped up.*” (2015: 194).

alternatív formái megszűnni látszanak. Az ökológiai gondolkodás és humánökológiai szakirodalom gyakori apokaliptikus hangulatkeltése a közösen elképzelt jövő felszámolása felé tart. Negatív hangvételű előrejelzések a víz és levegő nélküli, a toxikus anyagok uralmába kerített Föld azonnali megmentéséért kiáltanak. Azonban az apokaliptikus keretezés még az egyéni cselekvés megsürgetésével is képes reményvesztett érdektelenséget kelteni, és így blokkolni az állampolgári részvételben és közösségi munkában rejlő lehetőséget (Neimanis, Åsberg és Hedré 2015). Tsing könyvében azonban a gombák nyomait keresve a túlélhetetlenség illúziója szertefoszlik.

De mégis van lehetőségünk arra, hogy közösen túléljünk a kapitalizmus által végzett rombolás társadalmi és ökológiai szemétdombján? Tsing macutake gombája a világ végére pozicionálva nem csak a túlélésének körülményeiről mesél, hanem reményt kelt bennünk, hogy létezik lehetőség a szabadság megtapasztalására a tőkés felhalmozás folyamatában is. A könyv az élet marandóságával kecsegtet. A macutake utat mutat a nyugati kapitalista világ periferiáján: szimbiózisban túlél, terjeszkedik, burjánzik, és a tőke által megcsonkított létezőkhez, az ipari sivárságba csalogat minket Japánból Oregonba, Kínából Finnországba. Az ökológiailag, gazdaságilag és társadalmilag megcsonkított vidéki életforma elképzelhetetlen lehet a globálisan becsatornázott metropoliszból kitekintve. A posztindusztriális tőkés termelés által megbolygatott és hátrahagyott erdőkben a gomba jelenléte enyhítheti az apokaliptikus reményvesztettséget. Ugyanakkor a macutake nem az esszenciális vitalitás és az élet szimbólumaként jelenik meg a kapitalizmus periferiáján, inkább a tőkés társadalom és az olcsó természet komplex, folyamatosan változó viszonyáról árulkodik.

Japánban az emberi beavatkozás alapvetőnek bizonyult ahhoz, hogy a macutake újratermelődjön a satoyama erdőkben. Erdőtisztítás nélkül a vörösfenyő nem jutna elégséges fényhez. És ha a vörösfenyő nem növekszik, akkor a macutake sem képes a szimbiotikus gyökérkapcsolat fenntartásra. A második világháború után a felgyorsult urbanizáció következtében kiüresedett a japán vidék. Elhanyagolt erdőket hagytak maguk után a gyári munkássá lett földművesek. Így ma a városi önkéntesek erdőtisztító program keretében szeretnék visszacsalogatni a gombát a japán erdőkbe. Tsing a gomba szimbiotikus és történelmi nyomait követve bont ki személyes történeteket a tőkés értékmentő felhalmozásról, amely látens közjavakból (*latent commons*), az erdők erőforrásaiból táplálkozik. Tsing miniesszéi is e gombából táplálkoznak. A macutake köré fonódó esszék az emberi és nem emberi munka, a tőkefelhalmozás, erdőirtás és prekariátus közösségek komplex, de az ellátási lánc mentén követhető összetetlenségek.

De miért a macutake gomba? Tsing módszertani válasza erre az észrevétel művészete (*art of noticing*), melyre a több helyszínen zajló etnográfiai terepmunkája során a gombászás megismerésével jutott. Ez a tevékenység az emberrel közösségekben és az emberi léteztől függetlenül is létező, túlélő entitások észrevételére invitál: gombák, spórák, DNS, gombafonalak,

vörösfenyők, erdei állatok és ipari gépek ugyanolyan jogon szereplői Tsing történeteinek, mint a gombászok és a macutakét felvásárló üzletemberek. A talán passzívnak érzélt gomba felkutatása az oregoni, finn, kínai és japán erdőkben figyelmet, türelmet, az itt és most cselekvését kívánja meg. Aki valaha is gombászott, tudja, hogy az eredeti útvonalat, a begyűjtött mennyiséget szinte lehetetlen előre látni és megtervezni. A gombagyűjtés böngészés, sokszor az ismeretlenben való bolyongás, ahol egyetlen emberi készségünk ér valamit: a jelenre irányított körültekintő figyelmünk. Tsing az erdei sétákon tanult türelemmel szemléli a gazdasági folyamatokat, amelyet értékmentő ritmusoknak nevez. Különböző gazdasági érdekekkel bíró projektek többirányú történelmi momentumokkal kapcsolódnak össze, melyek állandósulás nélkül, folyamatosan hatnak egymásra a japán és oregoni gombaellátási láncolatban.

ÉRTÉKMENTŐ FELHALMOZÁS

A macutake értékesítése Tsing szerint nem egy primitív társadalmi berendezkedésből megmaradt gyűjtögető életmódnak a modernitást túlélő gyakorlata. Inkább a modern társadalmi progresszió ideájával párhuzamosan létező haszonszerzés egyik lehetősége. A nagyvállalati, gyári kontrollt és a kiszervezett intézményi rekrutációt nélkülöző peremterületeken fellelhető erőforrások által mozgósított, úgynevezett szervezetlen munka (2015: 40). Ilyen peremterület az oregoni ipari erdő, ahonnan a macutake gombát importálják a japán kereskedők. A termelés kiszervezésének politikája az 1960-as évektől az 1980-as évekig intenzíven zajlott a két ország között. Ez vezetett az úgynevezett tőkés ellátási láncok kialakításához. Az ellátási láncok különböző, földrajzilag egymástól távol lévő országokat kötnek össze egy-egy nyersanyag export-importja révén. Tsing szerint ezeket nem állandó csatornaként kell elképzelni, hanem a globális politikai és gazdasági változások függvényében folyamatosan változó hálózatként. Tsing etnográfiai esszéi a tőke által mozgatott árucikk-lánccokat mutatják be, amely a japán macutake-kereslethez vezetett az 1990-es években.

A második világháborút követően Japán amerikai katonai megszállása kereskedelmi hidak kiépítését tette lehetővé Oregon és Közép-Japán erdőinek menedzselésében. A modern iparosítással a racionálisan méretezett erdőművelés mindkét ország vidéki területén domináns modellé vált. Oregon államosította az erdőket, Japánban pedig katonai egységek vették át azok irányítását. Az 1960-as évektől oregoni faanyag áramlott a japán piacra egészen a 1970-es évekig, amikor környezetvédelmi csoportok követelni kezdték az erdők védelmét mindkét országban. Ennek hatására Japán az 1970-es és 1980-as években kénytelen volt Indonéziából faanyagot beszerezni. Ez a japán ellátási lánc vezetett az

indonéz erdők szinte teljes kiirtásához. A faanyag alacsony világpiaci ára miatt Oregonban pedig az 1990-es évekre megszűntek a faipari vállalatok. Tehát a macutake-erdők az indonéz erdőirtások következtében kezdhettek burjánzani, amikor az amerikai nyersanyag már nem tudott versenybe szállni az olcsó árucikké tett délkelet-ázsiai erdőkkel.

Amikor a kapitalista érdekek kivonultak a nyersanyag-lelőhelyekről, a hátrahagyott romhalmazokon az élet fenntartása vált kihívássá. Japánban és Oregonban történelmi folyamatok által alakított és megcsonkított erdők maradtak vissza, amelyek romjai ökológia heterogenitásáról árulkodnak. Az erdők, akármennyire is passzívnak, élettelennek, és időtlennek tűnnek, a fajok közötti kapcsolódások és szimbiotikus viszonyok, a helyi iparágak be- és kivonulásának hatására változnak, kerülnek kiirtásra és élednek újjá. Ahhoz, hogy az ipari romhalmazokat történeti szempontból vizsgáljuk, az emberi és nem emberi entitások közös történeteit kell követnünk a globális hatalmi térben (Tsing 2015: 213). Ez a metodológiai megfontolás Bruno Latour cselekvőhálózat-elméletehez hasonlítható, amely az emberek, tárgyak és élőlények közötti szimmetrikusnak tekintett viszonyokban gondolkodik. Tsing esszéinek nyelvezetét áthatja az emberek és más élőlények egyenlőként való elismerése. A könyvnek nincs főszereplője és mellékszereplője, még a macutake történetei sem érdemelnek külön elismerést, hierarchikus pozicionálást ebben a többfajú etnográfában.

A kapitalizmus globális terjeszkedésének történetében az élő és élettelen entitások egyaránt szereplők. Azok az élő és élettelen erőforrások is piaci értéké válhatnak, amelyek a tőkés termelés és újratermelés szféráján kívül esnek. A tőkés termelés szférájában a nagyvállalati és gyári racionalizáció, az ültetvényeken alkalmazott skálázható rendszerek (*scalability*) érvényesülnek. Ez a rendezőelv azonban nem teljességében kebelezi be a nem tőkés perifériát. Olyan ökológiai folyamatok, mint a gomba és a vörösfenyő együttélése, amelyet az emberi munka nem képes kontroll alatt tartani, potenciális javakat teremtenek. Ezek a javak a tőkés racionalizáció során a felvásárló által értékesítődnek. Azonban a macutake piaci terméké alakulása múlandó. Addig van jelen áruként, amíg a gombász és a felvásárló pénzt és árut cserél, majd az ügynökségek és japán üzletemberek koordinációjával a gomba Japánba kerül a vásárlóhoz. Ezt az értékláncban végbemenő árucikké fordítást nevezi Tsing értékmentő felhalmozásnak, amely csak egy momentum a kapitalizmus komplex működési logikájában. A macutake tereit, amelyek egyszerre vannak a kapitalizmus racionalizációs folyamatán belül és kívül, Tsing prekapitalista tereknek nevezi.

Az úgynevezett prekapitalista terek értelmezésére és elméleti magyarázatára többen is tettek kísérletet, ezért úgy gondolom, hogy röviden érdemes összevetni Tsing értékmentő felhalmozását a kisemmizés általi felhalmozás koncepciójával. Erre a legjobb példa David Harvey szövege ([2004] 2009: 94) az új imperializmusról, amelyben a környezeti javak kisemmizését a tőkés felhalmozás egyik kulcsmozzanataként említi. Harvey a tőkefelhalmozás klasszikus folyamatát a piaccal azonosítja, míg a tőkefelhalmozás másik, kisemmizés általi

formáját a tőkés termelésen kívül eső javaknak az abba való bevonásában látja. A környezeti közjavak tőkeintenzív kommodifikációja a nem tőkés termelési folyamatokon keresztül történik. Tsing hasonlóan érvelt a macutake értékesítésével kapcsolatban a kapitalizmuson kívüli helyezkedő perifériáról. Harvey koncepciója azonban egy totális negativitásba, kizsákmányolásba torkolló folyamatra utal, ahol a tőkés termelés bekebelezi a kapitalizmuson kívül eső termelés színterét. Tsing olvasatában a természeti nyersanyagok a tőkés termelésen kívül lehetők fel, abban az értelemben, hogy az emberi léttől függetlenül és annak a természetre gyakorolt hatása nélkül is újratermelődnek.

Tsing ugyan nem utal Harveyra, az értékmentő felhalmozás koncepciójában mégis az ő fogalmának egy árnyaltabb továbbgondolását láthatjuk. Ugyanis Tsing rámutat arra, hogy a nem tőkés termelés helyszíne lehet a posztindusztriális oregoni erdő, ahonnan kivonult a tőke. Itt már nem érvényes sem a racionalizáció, sem pedig a kisemmizés logikája. A romhalmazokon kapirgálva csak bizonyos élő és élettelen entitásokat lehet a globális piacon értékesíteni. Ez az értékesítés azonban nem kívánja meg a munka tőkés, intézményesült kiszervezését. A szervezetlen vagy, mondhatni, alulról szerveződő erdei munka során egyfajta közösségi összetartásról és a szabadság megéléséről számolnak be a délkelet-ázsiai bevándorlók és menekültek, akik az értékmentő felhalmozás fenntartói. Az oregoni erdő az amerikai nagyvárossal szemben a létbizonytalanság markában van ugyan, de a délkelet-ázsiai falvak természetközelségét felidézve a szabadság érzetét kelti a bevándorló idény-munkásokban. A nosztalgiaiból táplálkozó gombászok által megélt szabadság a racionalizáló neoliberalizmus szabadságillúzióján kívül helyezkedik el. A gombakeresők az amerikai társadalom kirekesztése és elutasítása elől a macutake gombához menekülnek. A gombának így kapcsolatteremtő képessége van, amely reményt ad a prekariátusnak a marginalizált közösségben való túlélésre. Tsing koncepciója a kisemmizés általi felhalmozással szemben felismeri a létbizonytalanságban, napról napra élő gombászok ágenciáját, vagyis azt, hogy képesek saját erőből túlélni a posztindusztriális erdők mélyén.

MÉG TÖBB POSZTKOLONIÁLIS SZEMLÉLETET

Tsing a posztkoloniális elmélet szükségessége mellett is érvel (2015: 218-225), habár nem fejt ki, hogy mit is ért a posztkoloniális kifejezés alatt. Nekem sem célom, hogy a terminus genealógiáját vázoljam itt. Amit fontosnak tartok megjegyezni, Tsing tanácsát követve, hogy továbbra is az észrevétel művészetével kell járnunk. Nem csak a kutatói terepmunka során, hanem a konceptuális útvesztőkben is. Tsing gombakönyve etnográfiai esszé, kevés helyet enged az akadémia berkeiben versengő elméletek ütköztetésének. Ezzel

a döntésével felszabadítja az olvasót a sűrűn szövött elméletek terhei alól, és inkább tudásrezsimek egyenlősítésével kísérletezik. Erre a saját maga példájával buzdít: antropológusként ír a gomba spórájáról, DNS-éről, a macutake-tudósok tudásátadási berkeiről, az erdőgazdálkodás racionalizációs törekvéseiről. Nem akarja bevált akadémiai zsargonok egymásra torlaszolásával kirekeszteni olvasóját, hiszen ő maga sem turkál a gombatudósok és erdőmérnökök szaknyelvi zsebkönyvében. Ehelyett az értékmentő tőkefelhalmozás különböző láncolataihoz, a közös tudástermelés színtereire, egymástól eltérő természet-értelmezésekhez, azaz egymásnak feszülő ontológiák közé vezeti olvasóit.

A macutake vezérfonalán szövődő lokális történeteket érdemes lehet Kalyan Sanyal posztkoloniális kapitalizmuskritikájával együtt olvasni. Az indiai közgazdász, akinek a felhalmozás csatornáinak feltérképezésére kísérletet tevő könyve, *A kapitalista fejlődés újragondolása* 2007-ben jelent meg, úgy véli, hogy a tőkefelhalmozás, legyen az kisemmizésen vagy értékmentésen nyugvó, azért tud folyamatosan privatizációs aktusként bekebelezni közösségi javakat és nyersanyagokat, mert a kapitalizmus önmaga kritikáját is üdvözli. Ahhoz, hogy a felhalmozás ideológiailag igazolt legyen, és az ezzel járó kisemmizés, erőszak és lopás elfogadhatóvá váljon, a *fordított eredeti felhalmozást* lép folyamatba. A fordítottaság arra a jelenségre utal, amikor a megtermelt értéktöbblet visszaforgatódik a nem tőkés termelés szférájába. A *fordított eredeti felhalmozás* alanyai a periférián létbizonytalanságban élők, akik adomány, hitel, munka vagy tudás formájában részesülnek a tőkés szférában megtermelt feleslegből. Ez a visszafordítás ad talajt, hogy a tőkés felhalmozás politikailag igazolható legyen.

Sanyal szerint a kapitalizmus politikai legitimációja többek között a multinacionális vállalatok emberi jogi diskurzusával átszőtt társadalmi felelősségvállalásának elvében érvényesül. A *fordított eredeti felhalmozásra* példa lehet egy olyan karitatív szervezet jelenléte az oregoni erdők környékén, amely multicégek adományaiból teremt munkalehetőséget és ad fizetést a délkelet-ázsiai bevándorlóknak. Erről Tsing nem ejt szót, nem tudjuk, hogy milyen karitatív intézkedések érinthetik a bevándorló gombászok életét. Tsing gombájának fonalai nem érik el a *fordított eredeti felhalmozás* ritmusait. Azonban Tsingnek a kapitalizmus egyfajta kritikai etnográfijával kísérletező könyve is a fordított felhalmozás egyik példája. A *Matsutake Worlds* csoport kutatómunkáját részben a Toyota Alap finanszírozta (2015: xi). Vagyis Tsing a *fordított eredeti felhalmozás* materiális és ideológiai politikájának köszönhetően kapott lehetőséget arra, hogy egy közösségi kutatóprojekt keretében kidolgozza az értékmentő felhalmozás koncepcióját.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Harvey, David ([2004] 2009): Az „új” imperializmus: felhalmozás kisemmizés által. In: *Fordulat*, No. 7.: 78–106.
- Moore, Jason W. (2016): The Rise of Cheap Nature. In: *Anthropocene or Capitalocene?* Szerk.: Moore, Jason W. PM Press.
- Neimanis, Astrida – Åsberg, Cecilia – Hedré, Johan (2015): Four Problems, Four Directions for Environmental Humanities: Toward Critical Posthumanities for the Anthropocene. In: *Ethics and the Environment*, Vol. 20., No. 1.: 67–97.
- Sanyal, Kalyan (2007): Rethinking Capitalist Development: Primitive Accumulation, Governmentality and Post-Colonial Capitalism, Routledge.